

ומגמלים, ולמה נסתפקו דוקא בשל חמור?! ומשינין: דסופים וגמלים לא מיבעיא להו שודאי מותרים הם, כיון דלא עבירי [אינם עכורים אלא זכים], ולא דמו לחלב טמאה שאסרה תורה — כדמרבין לעיל ו ב מן הכתובים — ומיא עול מיא נפוק [מים נכנסו לגופו ומים יצאו ממנו] —

ומיא עול מיא נפוק, והאי דעבירי הבלא דבישרא הוא [ועכירותם הוא מחמת חמימות וסרחון הבשר].⁽¹³⁾

אמר פשט להו רב ששת את ספיקם, דהא תניתיה במשנתנו:

”שהיוצא מן הטמא — טמא, והיוצא מן הטמא — טמא, והיוצא מן הטמא — לא קאמר התנא, אלא ”שהיוצא מן

כי קמיבעיא להו דוקא במי רגלים דחמור, כיון דעבירי ודמו לחלב שאסרה תורה, ובזה נסתפקו מאי? וצדדי הספק הם:

האם מגופיה קא מימצי [מגוף חמור הם מתמצים], כלומר, מי הרגלים היא תוצרת של החמור כמו החלב ואם כן אסירי כמו חלב בהמה טמאה —

או דילמא: אין זו תוצרת של החמור אלא

הטמא, וכאילו אמר התנא ”מין טמא“, ז-ב וכלול בזה גם מי רגלים של חמור ואפילו אם תמצי לומר שמיא עול ומיא נפוק,⁽¹⁾ ומשום דהני — מי רגלים של חמור — נמי מינא דטמא הוא, כלומר, כיון שעכורים הם וכמו החלב הם הרי הם ”מין טמא“ שהחלב טמא הוא.⁽²⁾

גרשום. ונמצא, שהפשיטות אינה כפי צד הספק לאסור, כי צד הספק לאסור היה דוקא משום דעבירי ודמו לחלב ומגופיה קא מימצו, ולפי הפשיטות לא איכפת לן אלא בעכירותו ודמיונו לחלב.

ב. הנה לעיל ו א מקשה הגמרא למה לי למיתני ”שהיוצא מן הטמא — טמא“, ולכאורה מאי קשיא לגמרא, כיון שלמדנו מזה למי רגלים של חמור?!?

וביאר התוספות לעיל ו א ד”ה למה: לקמן דייק מינה מי רגלים של חמור, והכא דייק מדקתני ”שהיוצא“, שנותן טעם לדבר, והוה ליה למיתני ”והיוצא“. [ומדברי תוספות אלו יש ללמוד לכאורה, שאיסור טמא שנוגד מן הטמא אינו מטעם יוצא, שאם כן, יותר נכון לומר ”שהיוצא“ מאשר לומר ”והיוצא“].

הוא (ראה בזה בהערות לעיל), שאם לא כן מה ענין מי רגלים של חמור למשנתנו, שהרי איסורם ודאי משום יוצא הוא, כמו ציר וחלב הטמאים. וכן נראה גם מפשיטות הגמרא בפרט לפי הלשון השניה].

13. בפשוטו משמע, שהנידון אם עבירי ודמו לחלב הוא בתורת ראייה לידע אם מיא עול ומיא נפיק או לא. והיינו שמסתפקת הגמרא בחמור שמי רגליו עכורים, אם סיבת העכירה היא מחמת שמגופה הם באים, או משום דהבלא דבישרא הוא, ואילו בסוס פשיטא לן — מחמת דלא עבירי — דמיא עול ומיא נפוק. אך בהמשך הגמרא מתבאר, שעבירי ודמו לחלב הוא טעם העומד בפני עצמו, ואפילו אי פשיטא לן דמיא עול ומיא נפוק יש לאוסרו.

2. כן משמע הפירוש לפי גירסת הצאן קדשים

1. א. נתבאר על פי רש”י, וכן מבואר ברבינו

מפני מה אמרו דבש דבורים מותר, ואף שהדבורה טמאה היא? מפני שמכניסות אותו לגופן מצוף הפרחים ומוציאם אותו, ואין ממצות אותו מגופן —

הרי מבואר שאם אין ממצות אותם מגופן אין לאסור, ואילו רב ששת לפי שתי הלשונות⁽⁵⁾ סובר, שמי רגלים אסורים אף שאין ממצות אותו מגופן!?

ומשנינן: הוא — רב ששת — דאמר כרבי יעקב, דאמר: דובשא⁽⁶⁾ מעיקר הדין היה לנו לאוסרו — ואף שאין ממצות אותו מגופן — אלא רחמנא שרייה [התורה התירתו], כדמפרש ואזיל.

דתניא: רבי יעקב אומר:

כתיב [ויקרא יא כא]: "אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע, אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ", זה אתה אוכל, ואי אתה אוכל שרץ עוף טמא.

מקשה הגמרא: והרי שרץ עוף טמא [היינו ולד של עוף טמא] בהדיא כתיב [מפורש

ואיכא דאמרי מה שלא נסתפקו בני הישיבה במי רגלים של סוסים וגמלים, אינו משום שיש חילוק בגוף האיסור בין מי רגלים של חמור לשל סוסים וגמלים, אלא דסוסים וגמלין לא קא מיבעיא להו, משום דלא שתו אינשי [אין בני אדם שותים אותם] —⁽³⁾

כי קמיבעיא להו רק במי רגלים דחמור, דשתו אינשי ומעלו לירקנא [שדרך לשתותם, ומועילים הם למחלה המתבטאת בירקון הגוף], ובוזה הוא שנסתפקו מאי?

וגם פשיטות הספק לפי האיכא דאמרי הוא באופן אחר:

אמר להו רב ששת: תניתוה במשנתנו:

"היוצא מן הטמא — טמא, והיוצא מן הטהור — טהור", והני נמי — מי רגלים — מטמא קאתי [מטמא הם באים ואסורים].⁽⁴⁾

מיתבי מבריייתא למה דאמר רב ששת לפי שתי הלשונות, שהיוצא מן הטמא אסור, אף כשאינו מתמצה מגופה:

וודאי מיא עייל ומיא נפיק. כן היא הפשטות, וכן הביא בראשית בכורים בשם ספר הישר לרבינו תם, [וכן מפורש בתוספות בעמוד זה בד"ה רוב דגים, וכתבו שם את הטעם משום דמים שהבהמה שותה לחלוחית הגוף מתערב עמהם]. והוסיף בראשית בכורים: אך בפירוש רבינו גרשום כאן תפש, דשל סוסים וגמלים אף ללישנא אחרינא — שרי, וראה עוד שם.

5. נתבאר על פי רבינו גרשום.

6. נכתב על פי הספרים שלפנינו, וראה גירסת

ברש"י. ובראשית ביכורים הביא בשם ספר הישר לרבינו תם, שפירש: "מריבויא דמתניתין שמעינן, דכל דבר שהוא מין הטמא אפילו נאסף לתוכו מעלמא, הואיל ונשתנה קצת ממראיתו וטעמו על ידי שהיה בגופו, אסור, דחשיב מינו.

3. לשון רבינו גרשום: דלא שתו להו אינשי לשם רפואה, ולא כלום הוי, ולא אסיר דלא חשיבי למידי.

4. ואפילו של סוס וגמל היה אסור — אם לא שאינו ראוי לכלום — ואף שהוא אינו עכור,

הוא בתורה] לאיסור, ולמה לנו ללומדו מדרשה?!?

ומה ראית לרבות דבורים ולהוציא דבש הגזיז והצירעין?

אלא כך היא הדרשה: שרץ עוף טמא אי אתה אוכל, אבל אתה אוכל מה שעוף טמא משריץ, ואיזה זה, זה דבש דבורים, והיינו דדיקנן מן הכתוב שאי אתה אוכל שרץ עוף טמא, ולא לגופו הצרך הדיוק אלא ללמד, ששרץ העוף אי אתה אוכל אבל אתה אוכל דבש שהם משריצות.⁽⁷⁾

מרבבה אני דבש דבורים שאין לו שם לווי, שהוא נקרא "דבש" סתם ואינו נקרא על שם עוף טמא,⁽⁸⁾ ומוציא אני דבש הגזיז והצירעין שיש לו שם לווי, שהם נקראים "דבש הגזיז" ו"דבש הצירעין".

יכול אף דבש הגזיז והצירעין [מין ארבה] יהא מותר?

הרי מבואר לשיטת רבי יעקב, שהדבש מן הדין שיהא אסור, אלא שריבתהו התורה.⁽⁹⁾

מבארת הגמרא: כמאן אזלא הא דתניא [כדעת מי היא הברייתא]:

אמרת: לא מותר דבש זה.

השיטה מקובצת.

7. נתבאר על פי לשונו הראשון של רש"י, ולפירוש זה הסכימו התוספות חיצוניות בשיטה מקובצת. ובפירוש שני פירש [על פי גירסת הצאן קדשים], שהלימוד הוא מהפסוק "כל שרץ העוף ההולך על ארבע שקץ הוא לכם", וראה גירסת השיטה מקובצת, ופירוש רבינו גרשום.

8. נתבאר על פי רבינו גרשום.

9. מתבאר מן הסוגיא:

לשיטת רב ששת שהיא כשיטת רבי יעקב: מי רגלים אסורים ואף על פי שאין הם מתמצים מגופם, ודבש הדבורים מן הדין שיהא אסור אלא שהתורה התירתו, ואילו דבש הצירעין אסור, שאינו בכלל היתר התורה.

לדעת חכמים החולקים על רבי יעקב: דבש הדבורים מותר מפני שאין הוא מתמצה מגופם, ולפי זה בפשוטו במי רגלים של חמור תלוי דינו בספק הגמרא אם מגופו הם מתמצים, ואילו מי

רגלים של סוסים וגמלים בפשוטו אינם מתמצים מגופם, והם מותרים. ובפשוטו אף דבש הצירעין מותר, כי מסתמא גם הוא אינו מתמצה מגופם כמו דבש הדבורים.

ולהלכה נחלקו ראשונים:

הרמב"ם [מאכלות אסורות ד כ] הזכיר בדרך אגב שמי רגלים מותרים, ומשמע כל מי רגלים ואפילו של חמור. וכן פסק [מאכלות אסורות ג], שדבש הדבורים ודבש הצירעין מותר משום שאינו מתמצה מגופם.

הראב"ד על דברי הרמב"ם גבי מי רגלים, השיג וכתב: רב ששת פשט להו לאיסורא. ומיהו גבי דבש הדבורים והצירעין לא השיג על הרמב"ם, אף על פי שלכאורה כיון שסובר הראב"ד כרב ששת, הרי אין צריך שיתמצה מגופם.

הרמב"ן בהלכותיו נוטה לפסוק כרב ששת במי רגלים שהם אסורים ואפילו של סוסים וגמלים אם לא משום דלא שתו אינשי [כלישנא בתרא], וכן בדבש הצירעין שהוא אסור, ומשום שרב ששת כרב יעקב.

והביא עוד מי שכתב דהלכתא כרבנן ודחי לה

אמר להם רב ספרא: לא כן, אלא מותרים הם, כי זרעא דאילא הוא דאזיל בתר אילתא, ואידי דרחמה צר לא מזדקקא ליה, ואזיל בתר יחמורתא, ונתרי [איך זה אלא זרע של האיל שהיה רוצה להיזקק לאילה, אלא שרחמה צר ופעמים שאינו יכול להיזקק לה, והוא הולך אל היחמורה, ושופך שם זרע הרבה והוא נקרש].⁽¹²⁾

אמר רב הונא:

עור הבא כנגד פניו של חמור, כעין שליא שהחמור נולד בה — מותר.

ומפרשינן: מאי טעמא? כי פירשא בעלמא הוא.⁽¹³⁾

אמר ליה רב חסדא לרב הונא: תניא דמסייע לך:

עור הבא כנגד פניו של אדם, בין חי בין מת [מפרש לה ואזיל], הרי הוא טהור מלטמא טומאת מת.

מאי לאו כוונת הברייתא היא: בין הוא [הולד] חי ואמו חיה, בין אם הוא מת ואף אמו מתה, הרי מבואר שפירשא בעלמא

דבש הגזין והצירעין הרי הוא טהור מליטמא טומאת אוכלין [כדמפרש טעמא ואזיל], ומותר באכילה — דלא כרבי יעקב, שהרי רבי יעקב אוסר דבש הגזין והצירעין באכילה.

ומפרשת הגמרא את אשר שנינו בברייתא: "דבש הגזין והצירעין טהור" אלמא דבש זה בעי [צריך] מחשבה לאוכלו כדי שייטמא, אבל כל זמן שלא חישבו עליו לאוכלו אינו עומד לאכילה, ואינו מיטמא טומאת אוכלין.

מדייקת הגמרא: מכלל⁽¹⁰⁾ דדבש דבורים — שלא כדבש הגזין והצירעין — לא בעי מחשבה כדי שיקבל טומאת אוכלין!

תניא נמי הכי: דבש בכורתו, היינו דבש דבורים [שרק הוא מונח בכורת], מטמא טומאת אוכלין אף שלא במחשבה.

הני חלי דיהמורתא [כעין ביצי זכר, שהיחמורה — שהיא בהמה טהורה —⁽¹¹⁾ מוציאה מרחמה], סבור רבנן קמיה דרב ספרא למימר: בעי נינהו ואסירן [סבורים היו התלמידים, וכך אמרו לרב ספרא: ביצים הם ואסורים], כלומר, ביצי זכר הם שנעקרו מן הזכר ונכנסו ברחמה של היחמורה, ואסורים משום אבר מן החי.

לרבי יעקב ולרב ששת דקאי כוותיה.

10. נכתב על פי גירסת השיטה מקובצת. וראה גירסת רש"י.

11. בשיטה מקובצת גרס בדברי רש"י שהחמורה מוציאה מרחמה.

12. כתב הבית יוסף אחר שהביא דברי רש"י:

ומשמע, דטעמא דשרי, משום דהוא פירשא בעלמא.

13. לשון הרמב"ן בהלכותיו הוא: מאי טעמא פירשא בעלמא, ואף על גב דמגופיה ממש קא ממצי שרי, דעפרא בעלמא הוא.

והרמב"ם [מאכלות אסורות ד כ] כתב: "מפני שהוא כמו הפרש ומי רגלים שהם מותרים".

הוא, ולכן אינו מטמא כמת.

גמרא:

מדייקת הגמרא מלשון המשנה "דג טמא שבלע דג טהור", דמשמע: ראינו בעינינו שבלעו:

טעמא שהבלוע טהור משום דחזיניה דבלע [ראינו שבלעו], **הא לא חזיניה דבלע אמרינן** מסתמא **אשרוצי אשריץ**, כלומר, עוברו הוא, ואסור הוא כמו פרה שילדה מין חמור שהוא אסור, כי היוצא מן הטמא — טמא.

דתניא: דג טמא משריץ [משריץ את עוברו בגופו, כשאר בהמה וחיה], ואילו **דג טהור מטייל ביצים** ומהם פוקעים הדגים, והיות ודג טמא משריץ, תולים אנו שהשריץ כמין דג טהור —

וקשה: **אי הכי** — דבסתמא אין אנו תולים לומר שדג בלוע הוא — אף כי חזינא דבלע אמרינן [אף כשראינו אותו בולע דג טהור, נאמר]: **האי איעבלא, והאי אשרוצי אשריץ**, [הדג שנבלע נתעכל במעיו, והדג שנמצא הוא עוברו של הדג הטמא], וייאסר!?

אמר רב ששת: מה ששנינו "דג טמא שבלע דג טהור" אין הכוונה שראינו את הבליעה, אלא **כגון שמצאו דרך בית הרעי**, ומכאן

אמר ליה רב הונא לרב חסדא: מכאן לא תסייעני, כי יש לפרש לא כאשר פירשת, אלא: **בין הוא חי ואמו חיה** (14) **בין הוא מת ואמו חיה**, כלומר כיון שאמו חיה הרי הוא טהור ואפילו אם הולד מת, כי אותו עור מגוף האם הוא, וכיון שהיא חיה אינו מטמא כמת, ואם כן לא תלמד מזה לענין אכילה, כי אף אם מגוף האם הוא יש לאוסרו משום אכילת בהמה טמאה.

אמר ליה רב חסדא לרב הונא: **והתניא** בפירוש כאשר פירשתי: **בין הוא חי ואמו חיה, בין הוא מת, ואמו מתה**.

אמר ליה רב הונא: **אי תניא — תניא**.

מתניתין:

אף שנתבאר במשנה הקודמת שהיוצא מן הטמא — טמא, והיוצא מן הטהור — טהור, מכל מקום:

דג טמא שבלע דג טהור הרי אותו הדג מותר באכילה; (15) **ודג טהור שבלע דג טמא**, הרי הוא אסור באכילה, **לפי שאינו גידולו** אלא נבלע בקרבו, ואינו בכלל יוצא מן הטמא ויוצא מן הטהור.

הוא חי ואמו מתה ובין הוא מת ואמו חיה, והיינו, שאין העור מטמא עד שימותו הן האם והן הולד כי העור בא משניהם.

15. הנה לעיל בתחילת עמוד זה מבואר לפי לישנא בתרא, שמי רגלים אסורים אף אם מיא עול ומיא נפוק, ומכל מקום מבואר כאן בדג טמא שבלע דג טהור שהוא מותר באכילה.

וראה עוד בלשון המגיד משנה שם: דפרש בעלמא הוא, ולא אוכלא הוא כלל. וראה עוד שם שתמה על פסקי הרמב"ם שהתיר עור פניו של חמור, ואילו מי רגלים פסק שהוא אסור, וראה מה שכתב בזה בבית יוסף סימן פא.

14. נכתב על פי גירסת רש"י, וביאורו. אבל התוספות גורסים כפי שהוא לפנינו: בין

יודעים אנו שבלע וזה הוא הדג שנבלע בו, כי אילו היה זה עובר היה נמצא ברחמה.

רב פפא אמר: כגון שמצאו דרך בית הבליעה.

רב נחמן בר יצחק אמר: כגון שמצאו שלם, כלומר, נגמרה כל צורתו וגדול הוא, ואילו היה זה עובר לא היה משתהה לאחר שנשלם ברחם אמו. (16)

רב אשי אמר: לעולם אף בסתמא אנו תולים שהדג בלוע, וממילא לא קשיא; ודקשיא לך: הרי במשנתנו שנינו "דג שבלע", ומשמע שלא התירה המשנה אלא כשראינו בליעה, לא כן הוא, אלא: **רוב דגים במינן** [מין כמותם] **משריציין**, והיות ונמצא מין שונה, **כמי שבלע לפנינו דמי**, והיינו דנקטה המשנה "דג טמא שבלע דג טהור".

תנו רבנן:

דג טמא משריץ [דרכו בהשרצה], היינו, שהעובר הוא במעיו כמו חיה ובהמה.

דג טהור מטיל ביצים ואינו משריץ במעיו.

כל המוליד עובר חי, הרי הוא מניק את ולדותיו; **וכל המטיל ביצים** אינו מניק אלא מלקט להם אוכל; **חויץ מעטלף**, (17) **שאף על פי שמטיל ביצים**, הרי הוא מניק.

הדולפנין [מפרש להו ואזיל] **פריץ ורבין** א-ח **מבני אדם**, אם בא אדם עליהן הרי הן מתעברות.

קודם שנסתיימה הברייתא מפרשת אותה הגמרא: **מאי דולפנין?**

אמר רב יהודה: אלו **בני ימא** [בני הים], דגים יש בים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג, ואלו הן הדולפנין.

וממשיכה הגמרא להביא את דברי הברייתא:

כל שביציו מבחוץ הרי זה מוליד [נקבתו יולדת] ואינה מטילה ביצים.

וכל שביציו **מבפנים**, הרי זה **מטיל ביצים**.

עד שלא נסתיימה הברייתא מקשינן עלה: **איני, והאמר שמואל:**

וכתבו בזה התוספות:

אין להקשות ממתניתין — דשריית דג טמא שבלע דג טהור — לרב ששת דאסר מי רגלים של חמור, דאפילו ללישנא בתרא דרב ששת דאסר אף של סוסים וגמלים לא דמי, חדא: דמתניתין לא איירי אלא בנמצא בתוכו דג טהור [שלא יצא עדיין כדי שייאסר משום יוצא מן הטמא]. ואפילו יצאו, הכא פשיטא דדגים עייל דגים נפיק, אבל מים שהבהמה שותה, לחלוחית הגוף מתערב עמהם. וראה עוד בדבריהם מה שהביאו בשם התורת כהנים, ומה שביארו בזה.

16. [הנה רש"י פירש את קושיית הגמרא על מה שהתירה המשנה דג טהור שבמעיו טמא, ועל זה מקשה הגמרא: שמא אשרוצי אשריץ. ויש להסתפק, כיצד יהא הדין בסיפא כשבלע הטהור דג טמא, האם האיסור הוא דוקא כשמצאו דרך בית הרעי [או דרך בית הבליעה או שמצאו שלם], או שאפילו בלי זה יהא אסור מספק שמא זה שנמצא הוא הבלוע].

17. פירש רש"י: דומה לעכבר ויש לו כנפים.